

Բ Ա Ն Ա Ս Է Ր

ՀԱՆՈՒՄ

ԲԱՆԱԾԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Թ ՏԱՐԻ 1907	Տարեկան՝ 15 ֆր. = 6 որլ. = 3 դոլար:	ՊՐԱԿ Ա N° 1
----------------	--	----------------

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱԾԽԱՐՀԱԲԱՌՈՎ ԱՌԱՋԻՆ

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵՐԵՆԵ

Էջմիածնի մատենադարանի հիմնական բաժանմունքի թ. 497 ձեռագիրը*, լեզուի տեսակէտից, իբրեւ մեզ յայտնի տառջին աշխարհաբառ թարգմանութիւնը, պարունակում է հետաքրքրական նորութիւն Գրքի բովանդակութիւնը՝ թարիպաշտ կեանքի եւ պաշտամունքի վերաբերեալ խրատներ եւ երեք կերպ արտայայտած: Նախ առաջ է բերում ընտրած թեման եւ պարզում է հարց ու պատասխանի ձեւով. ապա նոյնը վարդապետօրէն պատմութիւն է անում — բացատրում, եւ երրորդ անգամ դարձեալ նոյն նիւթը աւելի զբաղիչ ձեւով հասկանալի դարձնելու համար, մեծ բարեպաշտների եւ մեծ մեղաւորների կեանքից մի քանի «առակներ» — դէպքեր, արկածներ է առաջ բերում Գիրքը առաջին էջին վրայ կրում է հետեւեալ վերնագիրը՝

* Թ. ա. շ. թ. 213, կազմուած 15 տետրերից. մեծ դ. թ. լ. ն.՝ 21X16 սմ. առ. գ. բ. լ. թ. լ. ն.՝ միասին, 16X12. տ. ղ.՝ 30. Նիւթի բաժնակի թաղթ, ձեռագրի վիճակէն լաւ. շեշտ գ. բ. ա. ծ.՝ վերջին 5 թերթերը. կազմի խաւաքարտ սպիտակ կաշուի պատած. գիր՝ նոսր. վերնա գրքի բնագործ աճանց խոսքերը՝ բւլթրագիր. «կղերնատառերը՝ երկաթագիր. թռնաքը՝ սեւ. զարդ, լաւստնցազտքք եւնի՝ շուկի:

«OBRAS | ES | ESPIRIT X LIBRO | QVARTO | que intitula
PVERTA en el qual se contiene La explicacion de la | Doctrina Chris-
tiana adornada y florea da de | ciento se senta y vno exemp | los so-
bra el mis°. afumpto. | RECOGIDO de Varios Autores tra | ducido y
Compuesto en Lengua Uulgar | Armenia por el H°. Fran°. de Shs
Ma | ria Relig°. Donado Hijo de la S^a. Pro | vincia de S^a Çireg°. de
Philip^s. de | Relig^s. Dezalzos de N.P.S. | Fran°. en el Conv^{to}. de |
Manila» (1. a) *Իսկ երկրորդ թերթի վրայ նոյնը թարգմանօրէն՝*

*«ԳՈՐԾՔ | Կոզմիլը եւ | Դիմիթ Զորրորդ որ, կոչի | Դոռն Առքայու-
թեան. | Թարգմանեցեալ ի Լսպանիօնաց լեզուէ | առ մեր հայկական
աշխարհայր լեզոյն վսն | ամի, շահաւէտութեան եւ կարդացողութեան
| նոյն հայոց հաւատացելոց աշկին. որ ճկաւ հոգ | եւոր առականօք-
ծաղկադարձած այ եւ զարդարած այ | :*

*Աշխատասիրութեան Լսպանանայ Զուգայիս | ցի ճէր Մարտիրոսի որ-
դի զաբարիային որ այժմ | կոչի, եխարյր Յոաննիսկոս կրօնաւոր | ի
կարգէն սրբեական հայրապետ | սբ Յոաննիսկոսին որ ոմանք | կու ան-
վանեն Դէակազսօս զէ սան Յոաննիսկօ թի | վն Փրկչին 1755 Մանի | լու
մայրաքաղա | քունմ գրվեցա | ւ. ամիքն ի փա | ոս այ տուն | մերոյ
լին | ից | է» (2a):*

*Թարգմանչի մասին աւելի մանրամասնութիւններ պակասում են,
հաւանօրէն կաթօլիկութիւն ընդունած Զուգայի հայ քահանաներից մէկի
որդին է*, սովորած նոյն տեղում հաստատուած կաթօլիկ միսիօնարների
մօտ, որից յետոյ յայտնի չէ ի՞նչ միջոցներով կամ ճանապարհներով
Արեւմուտք է անց կացել, Սպանիան իւր ս. Յակոբ կոմպոստելլայի եւ
ուրիշ նշանաւոր վանքերով դեռ միջին դարերից ծանօթ էր հայ բարե-
պաշտներին, XVI. դարու ուխտաւորներից մեզ յայտնի է Դրիգոր Վա-
րագեցին, իսկ Թարգմանչի օրերում հնդկահայերին յայտնի էր Սպանիան
նաեւ իբրեւ առեւտրական շուկայ «Դործք Կոզմիլոր»ը եղբայր Յոան-
չիսկոսի երկրորդ Թարգմանական գործն է. իսկ առաջինը գծադրաբար
մեզ յայտնի չէ, որի յառաջաբանում բացատրած է եղել նաեւ իւր աշ-
խարհաբառ գրելու շարժառիթները. «որ մինչի հզաքս մօնդով արբէլ
չէ եւ տեղն իմ ամ պատճառն որ ունի էս լիզվով գրելն պատմել ոսմ,
որ մօնդով ինձ մեղապարտի ոչ» (49):*

*Ի նկատի չառնելով առ հասարակ մեր հին գրականութեան բոլոր
հեղինակների աւելի կամ նուազ չափով անխուսափելիօրէն կենդանի
բարբառից ազդուելը, ինչպէս ցոյց են տալիս XVII - XVIII դարերում*

* Յ. Տէր-Յովհաննիսեան, Պատմ. Ե. Զուգայու, հատ. II, էջ 264:

յօրինուած գործնական նպատակների յատկացումը (բաղդիրք եւն)՝ ընթացիկ բարբառի կիրարկութեան պէտքը արեւելեան հայոց մէջ չեղեւու առաջին գէպքը չէ՝ սա՛ Ռայց Վրոքք Կողեւորոքը իբրեւ մի ընդարձակ գրուածք լեզուական մեծ մթերք է պարտւնակում Թարգմա- նիչը հաւատարիմ իւր խոստմանը տուել է միզ մի խիստ ռոմկացրած Թարգմանութիւն, զգուշանալով միայն իւր հայրենակից աշուղ Բաղիրի եւ ուրիշների նման պարսկերէն բառերի չափազանց գործածութիւնից, իսկ դարբառից, որին ինչպէս երեւում է բարբառադարար տիրապետելիս էլ չի եղել, անխռոսափելի չափով է միայն ազդուել, Յիրաւի ներկայ աշխարհառութեան Թարգմանութիւնը համեմատաբար մօտ մամանակից լինե- լով մեր բարբառների զարգացման ֆազերի ուսումնասիրութեան համար երկրորդական նշանակութիւն ունի՝ բայց բնեւորացնելով մէկուկէս դար առաջ խտուղ և Զուղայի բարբառը, զուրկ չէ այդ բարբառի նախնական եւ ներկայ վիճակը ներկայացնելու շանեկանութիւնից։

Այստեղ իբրեւ նմոյշ մեր առաջին արեւելեան աշխարհաբար Թարգ- մանութեան եւ գործածուած բարբառին՝ առաջ ենք բերում հետեւեալ հատուածները։

Ա. Առակ

10 [§] (7 a-b)

Մին խետ մին ջլւան (1) աղայմարդ քրիստոնեայ գերի ընգաւ մին անհաւատ եւ ալլասկի ձեռ եւ չուն (2) որ էս նոր գերին ուր աղին (3) բարի որտով ծառայում էր շատ սէր ընգաւ աղէն սրայ վերայ եւ էս ա- ղէն յեփ ուր ծառայողքն ըստուխաթ (4) էր աւլման որ գնին խաղին եւ ուրախանին սայ հար գիզ (5) նոցայ խետ խողման չէր եւ բնաւ տեսն- չեն սրայ ծըծաղիլ կամ ուրախանալ այլ միշտ յերեսն ախուր եւ որտում հանց էր կալման ուր գերութենումիւ Մին խետ ուր աղէն խարցուց թէ չուժէ՞ք չանք (6) ախուր եւ որտում աս ի՞նչ տայ (7) կամ ի՞նչ չիւան- դութիւն ունես։ Յինքն քանի խետ որ խարցանում էր էնչանք խետ ջուղաք (8) էր տալման թէ չուն որ տէրն ի՞մ Յսի Վիթի խաչն սիրտս ալ

(1) Զւան — պր. երիտասարդ։

(2) Զուն — պ. որովհետեւ եւն։

(3) Աղա — Թրք. սէր։

(4) Բոխաթ — արբ. թալլտուութիւն։

(5) Հար գազ — պ. իւրաքանչիւր տնգամ։

(6) Զաք — պ. ալլաքան եւն։

(7) Դայ — պ. ինչ, բոն։

(8) Զալաք — ա. պատասխան։

խարած վառն էս պատճառիս տխուր ամ եւ արտում ամ էս պատասխանուն
վերայ անհաւատ աղէն շարացաւ եւ ասաց եւ հլղաքս ուղում ամ տեսներ
թէ քոյ ասումնքդ աղորթ այ կամ չեւ Հրամայէց որ սպանեն եւ սիրտն
բանան Յեփ էս անիրաջն այսպիսի անօրէնութիւնն կատարել տվէր տեւ
սաւ որ էն երանելի քրիստոնիս սրտին միջումն բորած էր տերն մեր
Յսի Գիսի պատկերն սուրբ խաչափայտին վերայ Ո՛հ թէ մեր սրտումն
միշտ բորած կնէր նորայ սբ խաչելու թեան պատկերն եւ նորա շարչա-
բանքն եւ պատիժն:

Բ. Առակ.

424 §1 (150b-151a-b)

Փնթութալաց երկրումն մին գեղ կայ որ խին ժամանակումն կու
անվանեն Էսկալաբիսկա եւ այժմ կու կոչեն Սանթաբէն տեղս մին կնիկ
ուր մարդին խեւ շատ անպատար անխաղաղ եւ թշնամութեամբ էր
ապրման զրոյ երկու չար պսակածքի տուն ուղ մին պատկեր այ գմբխի:

Էս կնիկն ուր մարդէն բեզարած վերկացաւ գնաց մին քաղու (1)
առող Գիլի (2) տուն խնդրեց թէ մին գեղ տայ սր մարդին չար բնու-
թիւն մոխիլի նա ասաց թէ լէվայ համայ դու եթէ յեփ հաղորդ
առուս հէնց առես որ հաղորդութիւնն բերես ինձ տաս եւ քոյ մարմին
(մարդին?) շուտ ճար կառես Էս չար քրիստոնեայ կինն մին խեւ գնաց
հաղորդ առեց եւ գոխաիկ սբ հաղորդութիւնն բերանէն խոնեց մին
աղլխում կապեց եւ խուռն գաղէց որ տանի ջխղէնց տուն հոյ շուտ
հատնվէց էս անտառելի մեծ մեղկն զրոյ յեփ գնաման էր ուր տունն
շրուարր սրբազան սրբութեանն. էնչանք արուս գնալն, որ յորտեղ որ
կնիկն գնամանէր կամ թեքման էր էն տեղն էլ արուսն խաղ խաղ վե-
րէր դաման զրոյ բաղի (3) մարդիք որ էս կնգան ըռաստ ին գոլման
առմին ուղ կին քե ինչ այ հանդիպել միթէ քե դանակով տվել ան որ էտ
չանք արուս ա վեր գառման քենից:

Ինչպէս որ կայ խասաւ տունն եւ ուր օթախումն մին սանդղղում
գաղկց. հոյ քչերն որ քուսն ելան օթախն (4) էնչանք լուսով լցվէր էր
որ մարդն զարմանալի ուր կնգան վեր կացուց թէ էս ինչայ, նայ չժած
որ գտել չէր ուր մեղկն գաղիւն ուր արարումնքսն խոստովանվեց:

Էն եկեղեցուն քահանէն կանչեցին եւ էս հրաչկն չաղ ելաւ բաղ-

(1) Զաղու — պ. կախարդ:

(2) Զհուդ — ա. հրեայ:

(3) Բա՛ղ — ա. տմանք:

(4) Գթախ — թ. սենեակ:

մաշակի խալիս (1) քուրսիցան, ոխիքն ուրէնց աչկօյն ահասն էս ըոքա՛ն-
չելու թենն՝ եւ տարան՝ եկեղեցին դրին սեղանունն որ մինչի այժմ մին
այլայլերպ հրաշկ էլայ հանդիպման. զրոյ (2) յեփ բամանան որ հաւատա-
ցեալք տեսնին եւ յերկրպագանեն տէրն մեր ուրն այլ եւ այլ կերպ
նշանց տալման զրոյ մինն ուր խաշած այ տեսման, միտն ոնիդն կապած
այ տեսման միտան լուսեղէն եւ փառաւորած այ տեսման եւ միտն փշէ
պսակն զլիսին յ տեսման:

Դ. Անակ

502 §1 (202b-203a)

Այլ երկրում մին բարեպաշտ թագաւոր կէր որ միշտ օխուր եւ
տրտում էր եւ հարգիլ տեսնէ չեն որ ծծաղ դէր ուր յերեսն ամիքն
դարմամանին եւ ուր ամառաթին (3) մեծայմարդիքն վախմանին խարցա-
նեն եւ խնդրեցին թագաւորին ախբօրն որ խարդանիւրայ տխրութեան
պատճառն յեփ սոյ խարցուց թագաւորն ուր ախբօրն սասաց թէ քարի
սրտով ֆլան (4) օրն ես քն ջուղաք կը տամ:

Եւ յեփ օրն խասնելէց էր հրամայեց թէ մին մեծ խար բորեն եւ
խորին կէսն թոնդրի պէս կրակ լցեն յետ էստից խորին վերէն մին խին
եւ լախախկաց առթոք դնեն եւ առթոքին վերէն մին սուր թուր կախ
տան միայն մին թելով կապած եւ յետոյ առթոքին առըկումն մին սի-
րուն սեղան դնեն որ լի հնի ամ կերպ խամեղ կերակրէրօլ գինով եւ եւ
միշանօլ (5) եւ հուքմ (6) արար չոք զինվորքի որ ուրէնց թրէրն տկուր
առթոքին չոք գմանն կանգնեն որ նստածն դիրուր չըգոյ յետ էստոնցէ
թագաւորն ուր ախբօրն կանչեց թէ եկ է՛ն առթոքումն նստիր եւ է՛ն
սեղանին պոյժառութենէն անոչ արայ. զրայ էս օր պիտիլ այ սագօլ (7)
եւ յոյժ ցնցութիւն խաց ուտես. ախբէրն սասաց ես դոր ամ գդել խաց ու-
տել զոզլ (8) առել ծծաղել եւ ուրախանալ էղչանք մահուան երկիւղի
միջում զրայ թէ դավերամ ականում զօթխկի պէս կրակ ամ տեսման որ
եթէ է՛ն լախ առթոքէն փոքրիկ դիրուր գոմ վէր կընդանւմ էս կրակին
մէջն թէ դավեր ամ ականում հանց արեման թէ թուրն զլիսիս ընգաւ:

(1) խալկ — ա. ժողորուրդ, բազմութիւն:

(2) Զիբա — պ. որովհետեւ:

(3) Ամառաթ — ա. շինութիւնք, պալատ:

(4) Ֆլան — ա. պոյ ինչ:

(5) Եմիշ — թ. մրգեղէն:

(6) Հօքմ — ա. վճիռ:

(7) Սագ — պ. մի նուագարան:

(8) Զալկ — ա. ուրախութիւն:

էն բարակ թելիցն թէ աչ եւ ձախ գմանն ամ ուզում գնամ ոխչ տկլոր
թրէրով լցած այ արայ էսչանք երկնչութեան միջումն դոր աս ուզում
ես ուտեմ խմեմ եւ ծծաղէմ:

Ուելօք թագաւորն պատմէց ուր տխրութեան պատճառն եւ ասց չս
ինչ որ հլղաքս քեայ հանդիպման համէն օր ինչ այ հանդիպման զրյ ես
խորհրդում ամ որ եթէ գալիւր ամ ականոււմ տեսմանամ էն անհղ չդա-
տաւորն որ ինչ դատելէցյ թէ դալէրամ ականոււմ դժոխէն բաց դեսմա-
նամ որ հնարամ ընգանեմ տեղն, թէ յետ ամ ականոււմ իմ հանցկացած
մեղկերն ամ տեսման թէ առէջ ամ ականոււմ իմ մահն ամ տեսման թէ
աչ եւ ձախ գմանն ամ ականոււմ բազում թատանէք ամ տեսման որ ու-
զում ան ինչ ճոթ ճոթ տոեն էս իքմին տեսմանամ ինչ աս կարծում
հնա՞ր այ որ ծծաղելն եւ ուրախանալն այլ յոյժ պատճառ այ էս ամէք
մեր տխրութեանն օրպէս պատասխանեց ուր ախրօրն էն գիտուն թա-
գաւորն:

ՍԵՆՏԵՐԻՄ ՉԵԼՆՐԻ

